

Supek: Promašaji i nade

Autor Administrator

...Sprega

znanosti i proizvodnje, jednako industrijske, obrtničke i poljoprivredne, uèinit æe našu zemlju snažnom i sposobnom na nemilosrdnom globalnom tržištu, dok bi dalje usredotoèivanje na turizmu i trgovini, koliko su god važne komponente cjelokupnog gospodarstva, vodilo u ekološko pustošenje i opæu zaostalost. Hrvatska ne smije ostati staraèko društvo, ne toliko kalendarski, koliko po zakreèenom žilju kreativnosti...

Iz

knjige: Ivan Supek: Promašaji i nade, Zagreb, 1997. Nakladni zavod Globus

Suvremeni svijet

- apokaliptičke perspektive...

...Svakako,

izlazi iz planetarne barutane i klaonice nisu ni brzi ni lagani. Naš planet ima premalo energije i sirovina da bi svi mogli dostiæi amerièku masovnu proizvodnju i kuæni standard. Hoæe li se stoga svi drugi, a i mi Hrvati, odreæi vlastite proizvodnje i degradirati se na švercere i poslužitelje turista? Ako ljudima bude uskraæen stvaralaèki rad, od obrta i ratarstva do znanosti, kakvo æe još veselje i smisao nalaziti u životu? Hoæe li droga i urlik na stadionima biti nadomjestak izgubljenog zajedništva i poduzetnosti? Naravno, kad èovjeku gori kuæa ili kruli u želucu, prièa o 21. stoljeæu bit æe mu luksuz, ako ne i uvreda. Ali državnici bi morali u rješavanju aktualnih teškoæa imati na umu i dalje vidike. Dapaèe, bez pogleda unaprijed može tretiranje smrtno oboljele sadašnjice biti kriva terapija. No, kako postići u parlamentarnoj demokraciji da Sabor i vlada uvaže oba aspekta, trenutaèni i dugoroèni?

Kako

funkcionira...

...Suvremenim

svijetom upravljaju različite organizacije, od znanstvenih, umjetnièkih i

informativnih do gospodarskih i državnih, a sve to još prepleteno u internacionalnu mrežu. Kako su god važne jake i originalne individualnosti, u sveučilištima, akademijama i drugim kulturnim zasadama razvijaju se i afirmiraju ljudske sposobnosti, i u njima je skupljeno znanje svijeta. Da ta golema i neprestano rastuća inteligencija nije dovoljno ili nije uopće korištena pri bitnim odlukama – glavni je nedostatak današnje demokracije. Svi se kunu da znanost i umjetnost pokreću napredak, ali se malo ili nitišta ne poduzima u reformi političkih foruma. Doduše, vladari uzimaju sebi savjetnike, no ponajče su to poltroni koji ugadaju željama gospodara ili su varalice koje na taj dvostruki način provode sebične ciljeve...

Naše

naše: uključivanje predstavnika kulture, znanosti, gospodarstva u najvišim državnim tijelima...

...Stoga

smo na međunarodnim konferencijama uporno zahtijevali da predstavnici kulturnih i gospodarskih institucija sudjeluju u najvišim državnim tijelima, gdje se donose odluke o razvoju pojedine zemlje i međunarodnoj suradnji. Ne živimo više u liberalnoj epohi, kad je parlamentarna demokracija polazila od individuum ili građanina, nego je naš rad određivan i prepleten s bezbroj ustanova, a bit će ubuduće još složeniji. Nasuprot tom institucionalizmu koji afirmira stvaraoča, što se danas događa? Da intelektualci iz brojnih samostana nemožno prati danes macabre političara na rubu provalije. Zacijelo, političke stranke, kupeći s uvriježenom selekcijom pretežno ljude osrednje pameti, ali natprosječne pohlepe za vlast, novcem i publicitetom, protive se svakoj promjeni koja bi ugrozila njihov monopol. Ipak, ako institucionirana znanost ne dopuni četverogodišnju pamet u parlamentima i vladama, klizit ćemo sve brže u pakao, uz bubnjeve i fanfare pobjede nad vješto stvaranim neprijateljima...

Jedino

u slobodi cvjeta stva-ralašтво

...Na

pragu trećeg tisućljeća nosimo na leđima pretežak prtljag; pa što ćemo odbaciti, ćemo krenuti naprijed? Mučno iskustvo s državno-partijskim centralizmom koji je gušio ljudsku slobodu i potkopao naposljetku sebe sama upućuje nas da napustimo jednostranače s državnim poglavarom i uvedemo pravu parlamentarnu demokraciju sa Saborom, vladom i nezavisnim sudstvom, pokušajmo, uz reforme diktirane znanstveno-tehničkom revolucijom. Jedino u slobodi cvijeta stva-ralašтво pa smjela naštovitost, poduzetnost i tolerancija moraju prožeti sve individualne i kolektivne napore, od škola i zavoda do njiva i tvornica. Što prije valja se priključiti Europ-skoj uniji i, u užem sklopu, Srednjoj Europi, kojoj je Hrvat-ska stoljećima bila izlaz na more; a za to stvorimo ovdje potrebne uvjete!

Sprega
znanosti i proizvodnje...

...Republika

Hrvatska je zaostala gospodarski i kulturno pa æe najprije u zajednici s Europom i svijetom dostiæi razvijeniji zapad. Sprega znanosti i proizvodnje, jednako indu-strijske, obrtniæke i poljoprivredne, uèinit æe našu zemlju snažnom i sposobnom na nemilosrdnom globalnom tržištu, dok bi dalje usredotoèivanje na turizmu i trgovini, koliko su god važne komponente cjelokupnog gospodarstva, vodilo u ekološko pustošenje i opæu zaostalost. Hrvatska ne smije ostati starašdruštvo, ne toliko kalendarski, koliko po zakreèenom žilju kreativnosti. Što nas drugo može izbaviti iz okova prog-losti do li vjeèno se pomlađujuæi univerzalni duh? Kao preo-stali simbol polustoljetne diktature, neka se Titov dvor na Pantovèaku preobrazi u Kulturni dom mladeži, iz kojega æe pjesme novih generacija istjerati sablasti...

Zalaganje
za humanistièki princip umjesto i deologije

...Svakako,

zapad nije pokazao puno volje da podupre humanistièka viðenja koja bi zamijenila ideologiju. Sluèaj je to i s Kongresom humanista u Philadelphiji 21-24. svibnja 1976, kojem sam predsjedavao. Taj je kongres financirala država Pennsylvania, a pozvani su bili Philip NNoel Baker, nosilac Nobelove nagrade za mir, Linus Pauling, nosilac Nobelovih nagrada za kemiju i mir, Aurelio Peccei, predsjednik Rimskog kluba i ja da izradimo deklaraciju koja bi bila primjerena 200–toj obljetnici Deklaracije neovisnosti. Taj smo posao obavili u Dubrovniku, a u Philadelphiji je ta naša izjava prihvaæena. No nakon velièanstvenih proslava u cijeloj Americi povukli su se naši financijeri, možda i nezadovoljni radikalnim zahtjevima o opæem i potpunom razoružanju te usklaðenosti gospodarstva s okolišem, tako da kao izabrani predsjednik nisam imao sredstava da održim na životu organizaciju, pogotovo u onim godinama moje potpune izolacije. Zatvoriti me nisu htjeli zbog inozemstva, ali mi je bilo sprijeèeno svako pojavljivanje u javnosti. Uopæe su boljševièki tamnièari birali nakon Karađorðeva svoje žrtve, dok su puštali u kuænim zatvorima« poznatije znanstvenike i književnike kako ne bi narogušili inozemstvo. Na moj rektorski prosjed da se puste utamnièeni studenti i profesori, kao i drugi, dr. Bakariæ mi je cinièno odvratio: »Hapsimo samo stekliše i one niškoristi.«...

Domovinski
rat: Kako se oduprijeti hordama?

...Prvo

izdanje mojih cjelovitih filozofskih razmišljanja izašlo je u poznu jesen 1991., kad je Zagreb poput drugih hrvatskih gradova bio zamaen oekujuæi zraeni napadaj. Je li vrijedilo izvræi se opasnosti, makar i malo, odlaskom na jednu književnu veæer u toj tmini kroz koju je odzvanjao topot najezde? Unatoè toj toj skepsi ispunila se dvorana Kulturnog centra u jeci vukovarske kalvarije i bombardiranja Dubrovnika s mora i planinskog pojasa. Èemu u toj strahoti još; filozofska rijeè? I to može humanistièki apel uèiniti protiv naleta barbara, neviše na rzajuæim konjima, nego u ratnim strojevima tehnike 20. stoljeæa?

...Oèito

u pitanju smo bili mi sami. Svatko je od nas razmišljao kako da se odupremo pomahnitalim hordama, a da ne postanemo slièni. U Bibliji stoji: "Tko se maæa laæa, od maæa æe poginuti." Da, Hrvati su prihvatili da s neš;to na brzu ruku skupljenog oružja poðu u sigurnu smrt koja je kosila rubove republike Hrvatske zabivši maè i u njezino srce. Inaèe, pacifizam bio bi nasuprot toj agresiji èisto samoubojstvo. Tolstojev, Gandhijev ili Radiæev naputak nije se nikako uklapao u okolnosti drukèije od ruskog carskog samovlaða i prvog svjetskog rata. Naš;li smo se nasuprot genocidnom pohodu pod starim velikosrpskim geslom: do istrage vaše ili naš;e! Kao to je obrana bila nužna i opravdana protiv fašistièkih osvajaæa, tako se nama svima još; jaèe nametala pred još; okrutnijim neprijateljem.

Odgovora nije bilo...

...Doduše,

uputio sam apel srpskim intelektualcima uoèi agresije, ali su mi preko beogradskih medija odgovarali upravo promicatelji bezumnog rata, ponajprije razvikani marksist Mihailo Markoviæ i drugi akademici koautori Memoranduma Srpske akademije nauka i umetnosti pa druš; tvo nastavnika Beogradskog univerziteta, dok su oni drugi, koji bi se i približili mojemu stajališ;tu, ostali u š;utni. Tek nekoliko pisama iz Srbije održalo me u pouzdanju da glas savjesti nije posve zanijemio...

Zloporaba nacionalnog i religijskog...

...

Dok se u zapadnim, demokratskim zemljama obavilo razdvajanje države i crkve, ma kako to bilo dugotrajno i mukotrpno i ne svuda dovršeno, islam i pravoslavlje nisu još; proš;li kroz doba prosvjetiteljstva (l'age du lumiere) i u mnogim su državama komponenta pa i os vlasti. Vezanjem uz borbu za vlast, religije su umnogome gubile svoju etièku misiju i èesto bile iskrivljavane fanatiènoš;u ili osvajanjem i održavanjem utvrda moæi. Nacionalistièki ili religijski š;tit pokrio je jagmu za magiènim kormilom,

imanjem i slavom. Svakako, vlastohleplje, grabež i taština nadprosječno su razvijeni među političarima, među kojima ima zacijelo i pravdotražitelja i vizionara, a najgore zlo nastaje kad oni upregnu u svoje ciljeve različite etničke zajednice, prožete vjekovno latentnim antagonizmima. Obično bi takve skupine živjele međusobno u skladu i miru, kao što primjerice pokazuje pet stoljeća Bosne i Hercegovine ili Hrvatske, a kad planu sukobi, najčešće su to potpaljivači izvana, najčešće političari....

čovjek

rođen za dobro i s prirodnim pravima...

...Predsjednica

hrvatskog Caritasa, te divne humanitarne organizacije, duboko me tronula izjavom na televiziji da je čovjek rođen za dobro. Ili, kao što proglašava američki ustav, čovjek se rodi slobodan i s prirodnim pravima. Zacijelo, rast djeteta u vrlo složenoj interakciji genetičke baštine i kulturnog miljea vrlo je protuslovan i nepredvidljiv, tako da ostaje svakome dosta poticaja za dobro i zlo. Suprotstavljah se uvijek onim filozofskim, sociološkim ili religijskim tezama da ratovi i bijeda potječu od ljudske naravi ili da je prirođena dobrota jamstvo konačne sloge i mira. Vjerojatno bih se uzdao u prosvjetu obogaćivanu znanstvenim istraživanjem i umjetničkim stvaranjem da će "pripitomiti" divljake i podići ih na humanu ravan. Nažalost, među intelektualcima ima mnogo poticatelja agresije, ali rijetko će oni sami okrvaviti ruke; a to ne čini njihovu krivnju manjom. Pretežno su ipak pljačkaši, silovatelji, ubojice, palikuće iz primitivnijih slojeva bez naobrazbe. U tom je smislu Bosna eklatantan primjer, tako da se čak govori o "seljačkom", ne baš točno. Urbanizirana društva već su više-manje stekla svijest o svjetskom zajedničtvu, kakvu gaje škole, gospodarstvo, turizam, sport. I, gotovo je nevjerojatno da u doba znanstveno-tehničke revolucije, kad se Europa ujedinjuje, u njezinu se središtu raspljuju borbe za nacionalno ili vjerski vjerski čiste države!...

"Prije

će deva proći kroz ušicu igle nego bogataš kroz rajska vrata."

...Uspostava

pravednog gospodarstva, usklađenog s prirodom, najveći je izazov na prijelazu 20. stoljeća u treće tisućljeće. Najjednostavniji račun pokazuje da na planet nema dovoljno energije i sirovina da bi sve zemlje mogle dostići američku proizvodnju i standard. Što odatle slijedi? Ako se nastavi sadašnje gospodarstvo tjerano profitom, svijet će svršiti u ekološkoj katastrofi, možda i prije od nuklearnog samouništenja. No državni i gospodarski magnati nisu još nimalo voljni da riješe globalnu krizu. Naprotiv, u nekadašnjim boljševičkim državama, osobito u SSSR-u uvođenje kapitalizma najviše je pogodovalo širenju mafija i otmicini narodnog imetka. A i hrvatska ne pruža puno bolju sliku. Kako je malo u krievih nacionalista istinskog domoljublja, drastično pokazuje njihov nasrtaj na mučeno stečenu narodnu imovinu, što se obavlja u legalnim okvirima ili prostom

pljaèkom. Državopartijski centralizam gušio je ljudsku slobodu i poduzetnost pa svrgnuo u agoniji, dok je danas državno- stranaèka autokracija podbadana geslom: bogatite se! Naravno, tko može. Kad osiromašeni puk prati iz prikrajka kako skorojeviæi varaju, lažu, krađu i èak ubijaju, kako da ne pomisli da su na njih uperene Kristove rijeèi: "Prije æe deva proæi kroz ušicu igle nego bogataš kroz rajska vrata."

Dvojbena

je da te zelenaštrani prijetnja s paklom, kad i nose na prsima zlatni križ i ljube crkvene zastave.

Ucijepljena

moralna osjetljivost...

...Jamaèno

mi je od djetinjstva, dok sam bio ministrant sv. Petra i zanosio se martirima vjere, bila ucijepljena moralna osjetljivost. Hirošima i zloèini drugog svjetskog rata toliko su razdirali moju savjest da više nisam mogao nastaviti apstraktna istraživanja, nego se vratih svojoj prvobitnoj zaokupljenosti s književnošću i filozofijom. No, kako sam nakon rata bio jedini koji sam mogao prenijeti ovamo Heisenbergovu kvantnu teoriju, prihvatih katedru teorijske fizike pa gradnju Instituta Ruđer Boškoviæ, ali istovremeno pisah drame i prvi dio Hrvatske tetralogije (dovršene tek ljeti 1993). Kad je Zapadna Europa pokrenula svoj najveæi znanstveni pothvat – CERN. bijah predstavnik Jugoslavije u tom centru pa èak izabran na prijedlog Bohra i Heisenberga u Znanstveni odbor od pet, šest èlanova, koji je određivao istraživanje. Naðoh se u teškoj dvojbi. Kad se nakon jedne godine odvažih reæi kolegama da sam napustio svoj rad na visokim energijama i posvetio se književnosti, izazvalo je to opæu zabezekenost. Neki su me èlanovi Znanstvenog odbora gledali kao da se s broda bacam u more. Ipak me na hodniku poljubio prijatelj Edoardo Amaldi zaželjevši mi puno sreæe, što me na tom mom putu kroz džunglu nije pratilo.

Dok

ne ukrotimo politiku, svijet æe biti u smrtnoj opasnosti...

...Na

izmaku 20. stoljeæa Europa nam daje straviènu pouku, ako je tko želi primiti. Prvi svjetski rat uzrokovali su državnici i politièari velesila koji su htjeli zadržati kolonijalne imperije ili osvojiti nova tržišta; drugi svjetski rat poèeli su Duce i Fuhrer pokraj politièkog sljepila Velike Britanije i Francuske; velikosrpsku najezdu vode boljševiki moænici koji su se, kao i drugdje, prurili u nacionaliste. ...Uvijek i svuda, gotovo tako, bili su to vladari i vlastohlepnici koji su obmanjivali narod, manipulirali njime i pretvarali ga u stroj za ubijanje i pljaèku. Stoga ne krivimo za ovaj bezumni sukob ljudsku narav ili puk! Dok ne ukrotimo politiku, svijet æe biti u smrtnoj opasnosti. A kao jedino pripitomljavanje bjesova pokazala se dosad parlamentarna demokracija sa slobodnim medijima i samostalnim kulturnim ustanovama.

Einimo sve da se to poluèi u Hrvatskoj, što æe biti i najveæa pomoæ Bosni i Hercegovini, koju je Daytonski diktat ostavio u proturjeènom i letalnom stanju. Znanost i umjetnost nisu tek privatna igra nadarenih individua, nego intelektualci moraju ispuniti svoju moralnu dužnost na ovim vjetrometinama, gdje psovka ili bojni pokliè može nani-jeti neizmjernu patnju i propast.

Kultura

pod budnim okom partije, Gavella, Krleža, Štampar

...Kad

sam u prvim poratnim godinama oèajavao u samoæi što je iz narodnooslobodilaèke borbe, pogotovo u Hrvatskoj s tako lijepim naèelima o politièkom pluralizmu i slobodi misli, izašla boljševièka diklatura, javljala mi se Keopsova piramida kao apsurd èovjekova stvaranja i života uopæe. Kad sam glavnom zagrebaèkom redatelju dr. Branku

Gavelli predao tu dramu, s još dvije, zagrlio me on teatralno kao dugo išèekivanog dramaturga i smjesta se bacio na to da postavi Piramidu na daske.

Bio je to vrlo oprezan, da ne kažem preplašen umjetnik, koji je i za Hamleta tražio glumca s „crvenom knjižicom“, a s obzirorn. na moju politièku problematiènost odluèio se za jednog partizana i partijskog funkcionara, tada prvaka HNK–a, kao tragiènog graditelja piramide. No ubrzo je ta moja predstava bila dojavljena gradskom komitetu, koji je nadzirao, a i upravljao kazalištima, i cenzori su odmah presudili da je to podmukla podvala jer se tu oèito s faraonom nišani na

Tita, sa sveæenstvom na Partiju, a gradnjom piramide na socijalistièku

izgradnju, uz mnogo drugih strelica. I probe su odmah obustavljene, a dr. Branko

Gavella mi uzrujano predbacivao što sam mu podvalio bombu. Njega je takoðer

pogodilo što mu je uz partijske ilikvizitore zamjerio i veliki Miroslav Krleža, koji me je prigodom moje ostavke u Jugoslavenskoj akademiji, nakon spora s njezinim predsjednikom Andrijom Štamparom, šefom jugomasona, „diskvalificirao“ za bilo

kakvu suradnju s èlanovima Akademije. A i dr. Brako Gavella bio je u repu onih

koji su èekali prijem u privilegiranu arkadiju. Kad sam slavnom redatelju pripomenuo

Schillerov naputak da je kazalište takoðer i škola morala, on se tako uvrijedio

da je poslije govorio o mojim dramama sve suprotno od prvobitnog suda. Eto, to

je samo jedna od ilustracija kako je

Partija jahala na vrancima umjetnièkih derbija. Teško je u tim godinama bilo naèi

kojeg prommentnog pisca« koji ne bi bio bar èlan Gradskog komiteta, a neki su

ulazili i u CK. Partija nije bila samo tunel do vojnih i državnih položaja,

nego je držala i sve rampe do medija kulture.

Boljševièka represija

...Prvih

pet poratnih godina boljševièka se represija najžešæe okomila na Hrvatsku, i to

ne zato što bi tu bila ostavština NDH–a, jer ustaštvo tu nije imalo korijenja,

osim nešto u Hercegovini, nego zbog velike slobodarske tradicije koju nosili braæa Radiæ, predsjednik Hrvatske seljaèke stranke Vladko Maèek i antifašistièka fronta. Jedino se ovdje zajedno bore

protiv Hitlerove i Mussolinijeve okupacije komunisticka partija Hrvatske i

partizanski HSS pa se i Republika Hrviatska utemeljuje na višestranaèju i

drugim naèelima graðanskog društva, dok toga u drugim krajevima Jugoslavije

nije hilo, Boljševièki totalitarizam zatirao je sve klice pluralizma pa književnost

i druge umjetnosti postaju filijale Agitpropa. Titov mit komunističke revolucije otada potiskuje u zaborav svu kompleksnost i proturječnost prijeratnih i ratnih zbivanja...